

דבר העורכים

אנו שמחים להציג לקהל הקוראים של "דפים" ולמצטרפים החדשים המתעניינים במחקר רב-תחומי של השואה את מאסף לד ומקווים שהמחקרים שמצאנו לנכון לפרסם בו יעוררו עניין ויציגו חידושים.

המאמרים במאסף זה הם מבחר מתוך גיליון מיוחד של המהדורה האנגלית של כתב העת, בעריכתם של גבריאל פיינדה, דון סקורצ'בסקי ודן סטון, שהוקדש לחוקר השואה לורנס לנגר לרגל יום הולדתו התשעים שחל ביוני 2019.* לנגר, אחד החוקרים החשובים ביותר של השואה, שימש שנים רבות פרופסור לאנגלית בסימונס קולג'. ספרו "השואה והדמיון הספרותי" (*The Holocaust and the Literary Imagination*, 1975) היה ספר המחקר הראשון בנושא ספרות השואה שפורסם בארצות הברית. ספרו החשוב "עדותות שואה: חורבות הזיכרון" (*Holocaust Testimonies: The Ruins of Memory*, 1991), הוא ספר המחקר הראשון שעסק בעדויות ניצולים ככלי להבנת השואה, והוא נחשב עד היום טקסט מכונן. המונח הידוע ביותר של לנגר, "בחירות שאין בהן בחירה" (*choiceless choices*), נטבע במאמר שפורסם בשנת 1980 ונעשה אחד המושגים הבסיסיים בחקר השואה. ההשפעה העמוקה של לנגר על לימודי השואה ניכרת בתחומים כגון חקר הספרות, חקר העדויות ולימודי הזיכרון.

כל מאמרי הגיליון המיוחד חבים במידה מסוימת את השראתם לעבודתו של לנגר. תוכנותיו מונחות בבסיסם של מחקרים מדיסציפלינות שונות – ספרות, היסטוריה, לימודי קולנוע ולימודי זיכרון – המובאים כאן בעברית לראשונה.

הגיליון נפתח בהרהוריו של לורנס לנגר עצמו על "חיי לצד המוות בשואה", מסה המשלבת תוכנות אוטוביוגרפיות וניתוח ביקורתי. לנגר מתאר כיצד התודע למציאות השואה בביקוריו באתרי זיכרון של מחנות ריכוז כבר באמצע שנות החמישים והשישים. במאמר אף מתואר כיצד השפיעו על לנגר ביקוריו במשפטים של פושעי מלחמה נאצים, שבהם נחשף לראשונה לעדויות של ניצולים.

שרה הורוביץ מנתחת את ספרה האוטוביוגרפי של שרה קופמן, "רחוב אורֶדְנָה, רחוב לאָבֶט" (1994). הממאר שכתבה קופמן שנים לאחר ילדותה מתאר את חוויות המלחמה של ילדה פריזאית יהודייה במסתור ואת יחסיה הסבוכים עם שתי אימהות: זו שהביאה אותה לעולם – מהגרת פולנייה, אשתו של רב אורתודוקסי – וזו שהצילה אותה, צרפתייה קתולית. בממאר שזורים יחד, לכאורה בלי קשר, זיכרונות ילדות שמסופרים

* כל המאמרים במאסף זה, פרט למאמרה של ענת ברטמן-אלהלל, ראו אור לראשונה בתוך: Gabriel Finder, Dawn Skorczewski, and Dan Stone (eds.), "Interrogating Evil: A Special Issue of the Journal of Holocaust Research for Lawrence L. Langer on His Ninetieth Birthday", *The Journal of Holocaust Research* 34, 4 (2020).

מנקודת מבטה של ילדה וניתוח של יצירות ספרות, קולנוע ואומנות מתוך כתבים שחיברה קופמן בבגרותה. הורוביץ מראה שבפועל הניתוחים והרמיזות האינטרטקסטואליות הללו שמשובצים בטקסט משבשים את זרם הסיפור האוטוביוגרפי של קופמן באופן שמזכיר את הטענה של לנגר שעדויות שבעל־פה הן "סיפורים משובשים".

נח שנקר דן במאמר הבא בנושא מרכזי במחקריו של לנגר – עדויות ניצולי השואה והאופי הפרדוקסלי של מתן העדויות, גבייתן והבנתן, או ליתר דיוק החובה לנסות להבינן למרות ההכרה באי־האפשרות להבין את מה שעבר על הניצולים עצמם. שנקר מדגיש במאמר את חשיבות מחקריו של לנגר בכל הנוגע ללקונות האופייניות לעדויות, במיוחד כפי שהן באות לידי ביטוי ביחסי הגומלין בין "זיכרון רגיל" ל"זיכרון עמוק" – הבחנה שלנגר שאל משרלוט דלבו. שנקר משליך את תובנותיו של לנגר גם על תיעוד ופרשנות של עדויות על אודות מקרים אחרים של רצח עם.

גם מאמרם של דון סקורצ'בסקי ודן סטון עוסק בנושא העדויות. הם מציגים בו מחקר השוואתי של עדותו של יאן קרסקי, איש המחותרת הפולנית ושליח הממשלה הפולנית הגולה. קרסקי, אחד העדים החשובים של השואה – "עַד ידוען" בלשונם של המחברים – הצליח להיכנס בחשאי בשנת 1942 לגטו ורשה ולמחנה המעבר איזביצה כדי לצפות בסבל שם. לאחר שתיעד את ביקורו נסע בעולם והעביר למנהיגיו מידע חשוב על האירועים שהיה עד להם. המאמר עוקב אחר השינויים שחלו במרוצת השנים בראיונות השונים שנתן קרסקי ומציע סיבות אפשריות לשינויים הללו.

מאמרו של ברי לנגפורד עוסק באמריקניזציה של השואה בקולנוע, נושא שלנגר נדרש אליו כבר במאמר מ־1983. לנגר טען אז כי השיח התרבותי החיובי בעיקרו על השואה, המתבסס על עמדות מוסריות ומוסרניות, תרם להתבססותה של השואה כ"אתר" מרכזי בתרבות האמריקאית. לנגפורד מראה שאמריקניזציה של השואה מתבטאת לא רק במוכנים שלנגר עמד עליהם. הוא עושה זאת על ידי ניתוח של מגוון סרטי קולנוע מאוחרים יותר, ובהם "ממזרים חסרי כבוד" של קוונטין טרנטינו (2009).

גבריאל פיינדר בוחן במאמרו את "חורבן יהודי פולין: קובץ צילומים", אחד הפרסומים הראשונים שהוציאה לאחר המלחמה הוועדה ההיסטורית היהודית המרכזית בפולין. מטרתו העיקרית של המאמר להציל מתהום הנשייה את האלבוּם הזה, שאינו מוכר ברבים וכמעט נשתכח מלב. התצלומים באלבוּם, שיצא לאור ב־1946, צולמו רובם ככולם בידי צלמים גרמנים והם מציגים בעיקר את רדיפתם והשמדתם של יהודי פולין. פיינדר טוען שלמרות המגבלות האינהרנטיות של תצלומים מעשה ידיהם של גרמנים, הם שירתו את מטרת האלבוּם, שנועד לתעד את פשעי הנאצים נגד היהודים בפולין ולקרר קהל בין־לאומי גדול לזוועות הרדיפה הנאצית ולרצח יהודי פולין. בסוף האלבוּם מופיעים מספר תצלומים שצולמו בידי יהודים המפארים את ההתנגדות היהודית.

את המהדורה העברית של הגיליון המיוחד חותם מאמר של ענת ברטמן-אלהלל על אוסף הרישומים והשרטוטים של האדריכל וילהלם אופס מהימים שהיה אסיר במחנה ינובסקה. האוסף, המכיל כשישים רישומים, נתרם לארכיון בית לוחמי הגטאות ב־2014 על ידי בנותיו של אופס. אופס עבד כשרטט במשרד הטכני של ינובסקה ומתוקף תפקידו התאפשר לו להסתובב ברחבי המחנה ואף לצאת ממנו לעיתים. רישומיו, בהם דיוקנאות של אנשי סגל ואסירים וסצנות מחיי המחנה, מהווים עדות ויזואלית יוצאת דופן על אירועים שהתרחשו בינובסקה. לצד הדיון ברישומים מובאים במאמר גם קטעי עדויות וזיכרונות של ניצולי המחנה.

אנו מקווים שגם למאסף זה תהיה תרומה חשובה למחקר הרב־תחומי של השואה ולדיון על אודותיה.

העורכים